

ושוחד לא תקח

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (דברים טז יט).¹

שריף סוררים וחברי גנבים פלו אהב שחד ורדף שלמנים תוֹם לא ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם: (ישעיהו

א כג).²

אבן חן השחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישפיל: (משלי פרק יז פסוק ח).³

דברים רבה ה' פרשת שופטים – כסא המשפט של שלמה

"שופטים ושופרים". א"ר אחא: בוא וראה, שש מעלות היו לכסאו של שלמה, מנין? שנאמר: "שש מעלות לכסא" (מלכים א' יט), ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה ואלו הן: "לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד ... לא תטע לך אשרה ... ולא תקים לך מצבה ... ולא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" - הרי ששה. והיה הפירוט עומד לפני כסאו של שלמה. כיון שהיה עולה מעלה הראשונה היה הכרוז אומר: "לא תטה משפט", מעלה השנייה היה פוֹרֵז: "לא תכיר פנים", שלישית היה כורֵז: "לא תקח שוחד", רביעית: "לא תטע לך אשרה", חמישית: "לא תקים לך מצבה", ששית: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום".⁴

פתרון תורה פרשת שופטים עמוד 267 – איסור לקיחה ואיסור נתינה

ומהו לא תקח שוחד? כשם שאזהרה לדיינים שלא יקחו שוחד, כך אזהרה לישראל שלא יתנו שוחד לדיין ולא ישימו מכשול לפניו.⁵

¹ יש כאן חזרה ממש מילה במילה (בשינוי קל של סדר המילים) על הציווי שכבר קדם לו בפרשת משפטים, שמות כג ח: "ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים", משם אגב לקחנו את כותרת הדף. וחזר הנושא בפרשת הברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל, דברים כז כה, ובהקשר לשפיכות דמים: "ארוֹר לַקֵּחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נַפֶּשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן". וכל כך חמור הוא השוחד, עד שיש לציין כאחת מתכונותיו של הקב"ה, שהוא איננו כבשר ודם, אינו נושא פנים ולא לוקח שוחד, ככתוב בדברים י יז: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֵדְנִי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד". (ולהלן נראה שהקב"ה כן לוקח "שוחד" במקרים מסוימים). עד כאן בתורה. ועל נשיאת פנים ראו נושא זה בפרשת נשא.

² כשבאים נביאי ישראל וספרי הכתובים להוכיח את ראשי עם ישראל ושופטים, אחת ההאשמות החמורות היא לקיחת שוחד. כך גם ביחזקאל כב יב: "שֹׁחַד לִקְחוּ בָךְ לְמַעַן שִׁפְךָ דָּם", במיכה ג יא: "רֹאשֵׁי בִשְׁחָד יִשְׁפְּטוּ וְלִהְיוּ בְמַחִיר יוֹדוּ וְנִבִּיאֵיהֶם בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ", ושוב בישיעיהו ה כג: "מַצְדִּיקֵי רֶשַׁע עֲקֹב שֹׁחַד וְצִדְקַת צְדִיקִים יִסִּירוּ מִמֶּנּוּ" (לא מצאנו התייחסות לשוחד בירמיהו ושאר נביאים). ובכתובים, תהלים כו י: "אֲשֶׁר בִּידֵיהֶם זֶמֶה וַיִּמְיֶנּוּ מְלָאָה שֹׁחַד", במשלי יז כג: "שֹׁחַד מַחִיק רֶשַׁע יִקַּח לְהַטּוֹת אֲרָחוֹת מִשְׁפָּט", איוב טו לד: "כִּי עֲדַת חֲנָף גִּלְמוֹד וְאֵשׁ אֶקְלָה אֶהְלִי שֹׁחַד", ועוד. ומי נכשל בשוחד? בניו של שמואל, שמשווה במקומות רבים למשה, ככתוב בספר שמואל א ח ג: "וְלֹא הִלְכוּ בְנָיו בְּדַרְכֵּי וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצֵעַ וַיִּקְחוּ שֹׁחַד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט". (ראו בראשית רבה פה יב שמנסה להפך בזכותם). לחילופין, משבחים הנביאים והכתובים את מי שמתרחק מהשוחד, כגון זה שבישיעיהו לו טו: "הֲלֹךְ צִדְקוֹת וְדַבֵּר מִיִּשְׁרָיִם מֵאֵס בְּבָצֵעַ מִשְׁשֻׁקוֹת וְנֵר כְּפָיו מִתְמַךְ בִּשְׁחָד". ובתהלים טו "מי יגור באוהליו" פסוק ה: "כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל נָקִי לֹא לָקַח עֲשֵׂה אֱלֹהִים לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם". ושוב חזר גם בכתובים המוטיב שהקב"ה איננו כבשר ודם, אינו נושא פנים ולא לוקח שוחד, ככתוב בדברי הימים ב יט ז: "שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם ה' אֱלֹהֵינוּ עֹלָה וּמִשְׁאֵל פָּנִים וּמִקַּח שֹׁחַד". סוף דבר, שוחד הוא עניין חמור ביותר, בדין, בהנהגה שלטונית, ביחס מסחר וחברה - בכל אשר נפנה.

³ מה פשר פסוק זה? כיצד נוכל להלום אותו אל מול כל הפסוקים המרובים שהבאנו עד כאן בגנות השוחד, כולל פסוקים מספר משלי? ניחא שוחד פוליטי כפי שמצאנו בדברי אסא מלך יהודה השולח אל בן הדד מלך ארם, מלכים א' טו יט: "בְּרִית בִּינִי וּבִינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לָךְ שֹׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הַפֶּרָה אֶת בְּרִיתְךָ אֶת בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מַעֲלִי". ובדומה לכך, אחז מלך יהודה אל תגלת פלסר מלך אשור, מלכים ב' טז ח: "וַיִּקַּח אֲחֹז אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית ה' וּבְאֲצִרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר שֹׁחַד". אבל שוחד שהוא "אבן חן" לא רק בעיני בעליה, אלא בעיני "כל אשר יפנה" וישיכל, מה משמעו? האם ייתכן שלמילה שוחד יש משמעויות נוספות? ראו בגמרא תענית כד א על המלמד שמשחד את המתקשים בלימוד בברכת הדגים. אך זה שימוש נדיר במילה. ראו פירוש אבן עזרא על הפסוק שמפריד בין נותן השוחד שבעיניו זה דבר מותר ואפילו רצוי ובין לקיחת השוחד שהיא הדבר המגונה ואותו אסרה התורה. ראו גם פירוש רבינו יונה ודעת מקרא על הפסוק שהולכים בכיוון שהעבירה נעשית לאדם כהיתר והסביבה כולה מושחתת. לא נרחיב על פסוק זה כאן, אבל נזכיר אותו בסוף דברינו במדרש תהלים וברש"י.

⁴ המפרשים מסבירים שגם שלוש ההכרזות האחרונות קשורות לעשיית הדין ורומזות, דרך דרשות שונות, על כך שהדין צריך שיהיה ללא מום, הגון וראוי. מה שחשוב לנו הוא החיבור המעשי בין שני הפסוקים הראשונים של הפרשה. הציוויים: "שופטים ושופרים תתן לך ... לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד". חיבור זה איננו רק "דרשה נאה" של הפסוק, כי אם מציאות יום-יומית בבית המשפט, בה לפני כל כניסת דיין לדין (בקל וחומר משלמה, נראה לנו), מכריזים ומזכירים לו את חובתו לדון דין אמת ולהיזהר מלקיחת שוחד. ולפי הדרשות שנראה להלן בגנותו של דיין שלוקח שוחד, אפשר באמת ששלושת הציוויים האחרונים מרמזים שדין שלוקח שוחד הריהו כמי שנוטע אשרה, מקים מצבה וזובח לה' בעלי מומים. כמקדמה, ראו מאמר מדרש נחומא בפרשתנו, סימן ח: "לא תקח שוחד וגו' - כיון שנותן הדיין את לבו על השוחד נעשה עור בדין ואינו יכול לדון אותו באמת".

⁵ מקור זה, וכן משנת רבי אליעזר פרשה א עמוד 18: "אמרת על מי דרך בני אדם ליתן שוחד? על הצדיקים או על הרשעים? הוי אומר: על הרשעים", הם שני המקורות היחידים בדרשות חז"ל בהם מוזכרת נתינת שוחד. בכל שאר המקורות, בוודאי בתורה ובנ"ך, הפועל הוא תמיד לקיחת שוחד. עיקר האזהרה היא על המקבל, ברמז שהוא שיזם (בקריצת עין) את השוחד. בריבית עיקר האחריות היא

מסכת כתובות דף קה עמוד א – הקפדות החכמים⁶

והתניא: "ושוחד לא תקח", מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר: "לא תטה משפט" (דברים טז כ)! אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה: "ושוחד לא תקח!"⁷...

אמר רבי אבהו: בוא וראה כמה סמויות⁸ עיניהן של מקבלי שוחד. אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא, ספק מתרפא ספק אינו מתרפא. והן נוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהן, שנאמר: "כי השוחד יעור פקחים".⁹ תנו רבנן: "כי השוחד יעור עיני חכמים" (דברים טז יט) – קל וחומר לטפשי, ויסלף דברי צדיקים – קל וחומר לרשעים.¹⁰ מידי טפשים ורשעים בני דינא ניהו!¹¹ אלא הכי קאמר: כי השוחד יעור עיני חכמים – אפילו חכם גדול ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב; ויסלף דברי צדיקים – אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד – אינו נפטר מן העולם בלא טירוף דעת¹²...

אמר רבא: מאי טעמא דשוחדא? כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו. מאי שוחד? שהוא חד...¹³

תנו רבנן: ושוחד לא תקח – אינו צריך לומר שוחד ממון, אלא אפילו שוחד דברים נמי אסור, מדלא כתיב בצע לא תקח. היכי דמי שוחד דברים?¹⁴ כאותו מעשה בשמואל¹⁵ שהיה עובר במעבורת צרה ובא אדם אחד ונתן לו

על המלווה (הנותן) ובשוחד על המקבל (הלוקח), ככתוב בתהלים טו ה: "כספו לא נתן בַּנֶּשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל נָקִי לֹא לָקַח". ובימינו הכירה מערכת המשפט בישראל במקרים בהם משהו הואשם בנתינת שוחד ואילו איש הציבור באותו עניין זוכה מלקיחת שוחד.

⁶ מקור מרכזי בתלמוד לענייני שוחד היא סוגיה זו במסכת כתובות, המבוססת על מדרשי הלכה מכילתא (שמות) וספרי דברים שנראה בהמשך. בסוגיה שם, מעורב נושא השוחד עם השאלה אם מותר לדין לקבל כסף עבור ישיבתו בדין. בפרט מי שאין זה תפקידו ומבקשים ממנו להתפנות ממלאכתו לדון ובפרט אם הוא מקבל בשוה משני בעלי הדין. ראו הדיון בגמרא שם כמה שורות לפני הקטע שהבאנו על קרנא שלקח "שכר בטלה" (ההפסד הממון שהיה משתכר אם היה עובד בזמן שישב בדין) ולא שכר לדון וזה בסדר. וע"פ הגבול מאד דק והנושא של קבלת שכר על ישיבה בדין איננה פשוטה. ראו שם מצד אחד: "הנוטל שכר לדון – דינו בטלין" ומאידך: "מכוער הדין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין". ועוד שם: "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה – אם דומה דין למלך שאינו צריך לכלום – יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות – יהרסנה". ומכאן שמערכת משפט שהרשות מממנת (מלך, מדינה) היא הנכונה וחשוב שיקבלו שכר הוגן. וכבר הארכנו לדון בעניין זה בדברינו [מלך במשפט יעמיד ארץ](#) בפרשת משפטים והזכרנו עניין זה כאן אגב הסוגיה בכתובות והקשר העדין בין שכר הדיינים ושוחד.

⁷ ראו מכילתא דרבי ישמעאל משפטים – מסכתא דכספא פרשה כ: "ושוחד לא תקח. שמה תאמר: הריני נוטל ממון ואיני מטה את הדין! תלמוד לומר: כי השוחד יעור עיני חכמים" (דברים טז יט). והרי דברים קל וחומר, ומה אם הנוטל על מנת שלא להטות, אמרה תורה כי השוחד יעור פקחים, קל וחומר הנוטל על מנת להטות? נראה לומר שדרשות אלה באות לענות על שאלה מתבקשת: למה צריכה התורה לתת נימוק וטעם לאיסור שוחד? למה לא מספיק לומר: "ושוחד לא תקח" כמושל פשוט וברור, כמו "לא תגנוב", "לא תחמוד" (ואולי גם לא תרצח ולא תנאף), בלי שום צורך בסיבה והנמקה. התשובה: אסור לקחת שוחד או ממון כלשהוא ביד הדיינים בכל מקרה ובכל מצב, גם לא על מנת לדון דין אמת ולעשיית דין צדק, גם לא להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע. כל ממון במערכת המשפט סופי להשחית. ובמרוצת הדורות השתנה דין זה, כמו גם שכר לבעלי משרות ציבוריות אחרות והוא נושא גדול ונרחב בו דנו רבים וטובים. ראו למשל ספר אור זרוע חלק א אורח חיים הלכות שליח ציבור סימן קיג-קיד.

⁸ עוורות. הכוונה אולי לא רק לעיוורון בדין וחוסר יכולת (רצון) להגיע לחקר האמת עקב קבלת השוחד, כי אם גם עיוורון לגבי מה שהדין לוקח השוחד מחולל לעצמו כפי שמוסבר בהערה הבאה.

⁹ אנשים סובלים ממחלות עיניים שאולי היו נפוצות בזמנם (ראו על רבי יוחנן שסבל ממחלת עיניים בגמרא בבא קמא ק"ז ע"ב, על מקצוע הלוחש לעין, רב ששת שהיה עיוור ועוד) ומוכנים לשלם כסף רב על ריפוי שאולי יעזור ואולי לא, ואלה בשביל "שווה פרוטה" מוכנים לסמא את עיניהם! ראו גם המשל על השוחד במדרש תנאים לדברים על הפסוק בפרשתנו: "משל של שוחד למה הוא דומה? לאדם שהוא עומד על שפת הים, נטל שלשל ונתנו בחכה והשליכו לים, בא דג ובלעו ונתפש. אוי לו לדג זה שנתפש בלא כלום". בסופו של חשבון, תמיד נשאלת השאלה: בשביל תולעת (שלשל) או "שווה פרוטה", או כל סכום אחר, שווה להסתבך עם שוחד? התשובה היא שעיוורון לוקח השוחד הוא לא רק כתוצאה מלקיחת השוחד, אלא גם הגורם לה. לקיחת שוחד נעשית ברגע של עיוורון וחוסר מחשבה עד הסוף (ר"ל זה לא יקרה!).

¹⁰ ובמדרש ספרי דברים קמד: "ולא תקח שוחד, אין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי אלא אפילו לזכות את הזכיי ולחייב את החייב. כי השוחד יעור עיני חכמים, ואין צריך לומר עיני טפשים. ויסלף דברי צדיקים, ואין צריך לומר דברי רשעים". נחא חכם שנכשל ומעד לנוכח הממון שהוצע לו, אבל צדיק, הכיצד? והרי איגלעי מילתא למפרע שאיננו צדיק! אפשרות אחת שמדובר במי שנראה ומתנהג כצדיק. והשנייה, אין הכי נמי! גם צדיק גמור עלול למעוד בנגע השוחד ולאבד ברגע נמהר את כל צדיקותו.

¹¹ ממתי ממנים טיפשים ורשעים לשבת בדין? מה כאן ה"קל וחומר"? מי שהולך לבית דין כזה שלא יתפלא אם יש שם שוחד והטיית דין. זה תורף שאלת הגמרא כאן.

¹² ושוב במכילתא דרבי ישמעאל (בהערה 7 לעיל): "מכאן אמרו, כל הנוטל ממון ומטה את הדין, אינו יוצא מן העולם, עד שיחסר מאור עיניו. רבי נתן אומר, עד שיהא בו אחד משלשה דברים הללו, או טירוף דעת בתורה שיטהר טמא או שיטמא טהור, או יצטרך לבדיות, או שיחסר מאור עיניו". ראו המדרשים על יצחק שכהו עיניו כי לקח שוחד מעשו הרשע והצדיק אותו (בראשית רבה סה ה, תנחומא תולדות סימן ח) וממנו קל וחומר לכל מי שלוקח שוחד שסופו להסתמא (תנתי משמע): "אמר ר' יצחק: מה אם שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו כהו עיניו, הלוקח ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה. ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו".

¹³ רצינו לומר שהשוחד חד כסכין ומצאנו סמך לכך במדרש אגדה (בובר) שמות פרק כג: "ושוחד לא תקח. ולמה נקרא שמו שוחד שהוא כמו סכין חד". אבל הפשט, כפי שרש"י ושטיינזלץ מסבירים הוא: חד – אחד בארמית. "הנותן והמקבל נעשים לב אחד". ובמדרש אגדה (בובר) דברים טז יט: "ולא תקח שוחד, שהשוחד עשה שהנותן והמקבל אחד הוא". אבל אולי יש גם מקום לדרשתנו שהשוחד חד כסכין, ועוד דרשה שאפילו בסכין חדה כבר לא תפריד ביניהם. שערי מדרש לא ננעלו.

¹⁴ מכאן ואילך הרשינו לעצמנו לתרגם את הגמרא לעברית עפ"י שטיינזלץ. השגיאות, אם ישנן, כולן באחריותנו.

¹⁵ מגדולי אמוראי בבב בדור הראשון, מייסד המתיבתא בנהרדעא. בן פלוגתא של רב שהיה ראש הישיבה בסורא.

את ידו (לעזור לו לצאת מן המעבורת). אמר לו: מה מעשיך פה אמר ליה: דין יש לי בפניך. אמר לו: פסול אני לך לדין.¹⁶

אמימר היה יושב ודן ופרחה ועלתה נוצה על ראשו. בא אדם אחד ונטלה. אמר לו (אמימר): מה מעשיך? אמר לו: דין יש לי בפניך. אמר לו: פסול אני לך לדין ...¹⁷

ר' ישמעאל בר' יוסי, היה רגיל שאריסו מביא לו כל ערב שבת סל פירות.¹⁸ יום אחד הקדים והביא לו את הסל ביום חמישי. אמר לו: מה שונה הפעם שהקדמת להביא? אמר לו: דין יש לי בפניך ואמרתי, אגב אורחא אביא לאדוני את סל הפירות.¹⁹ לא קיבל ממנו. אמר לו: פסול אני לך לדין. הושיב זוג חכמים והיו הם דנים אותו. באותו הזמן שהיה הולך ובא, אמר (ר' ישמעאל בלבד): אם היה רוצה – היה טוען כך ואם היה רוצה היה טוען כך.²⁰ אמר: תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי – כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.²¹

ר' ישמעאל בר אלישע²² הביא לו אדם אחד את ראשית הגז. אמר לו: מהיכן אתה? א"ל: ממקום פלוני. – ומשם עד כאן לא היה לך כהן לתת לו את ראשית הגז? אמר לו: דין יש לי בפניך ואמרתי, אגב אורחא אביא לאדוני את ראשית הגז. אמר לו: פסול אני לך לדין. לא קיבל ממנו.²³ הושיב לו זוג חכמים והיו דנים אותו. באותו הזמן שהיה הולך ובא, אמר (ר' ישמעאל בלבד): אם היה רוצה – היה טוען כך ואם היה רוצה היה טוען כך. אמר: תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי – כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.²⁴

תוספתא מסכת דמאי (ליברמן) פרק ה הלכה כ – שוחד בגרנות

כהנים ולוים שהיו מסייעין בין הגרנות, אין נותנין להן תרומות ומעשרות בשכרן. ואם נתנן הרי אילו חולין, שנאמר: "ואת קדשי בני ישראל לא תחללו" (במדבר יח לב) – כבר הן חולין.²⁵ ואומר: "שְׁחַתְּם בְּרִית הַלְוִי אֶמְרָה" (מלאכי ב ח) ... ועליהן אמר הכתוב: "רָאשֵׁיךָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפְּטוּ וְכֹהֲנֶיךָ בְּמַחִיר יִזְרוּ וְכוּ'" (מכה ג יא). לפיכך הביא עליהן המקום שלש פורעניות כנגד שלש עבירות, שנאמר: "לָכֵן בְּגָלְלָכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחְרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֶיךָ תִּתְּקֶינָה וְהָרַע הַבֵּית לְבָמֹת יַעֲר" (שם יב).²⁷

¹⁶ וכל זה בגלל שנתן לו יד וסייע לו לרדת מהמעבורת.

¹⁷ עוד שם על מר עוקבא שפסל עצמו לדון משהו שמייהר וכיסה רוק (לכלוך) שהיה מוטל בפניו. עד כדי כך דקדקו חכמים!

¹⁸ מפרסם שהיה שייך לר' ישמעאל, יש להדגיש.

¹⁹ שיום חמישי הוא יום השוק ובו מתכנסים גם לדון, בעיקר את בני הכפרים.

²⁰ על מנת שיזכה בדין.

²¹ ועדיין אפשר לשאול על סיפור זה: אחת, אילולי שהקדים האריס, היה ר' ישמעאל דן אותו? הרי הוא אריסו ויש ביניהם יחסי מסחר ועסקים? ושנייה, מניין ידע ר' ישמעאל מה נושא הדיון עד שחשב מה יכול היה האריס לטעון? כך או כך, ראו הערה 13 לעיל שבשוחד הנותן והמקבל נעשים לב אחד. בימינו היו אומרים: הם בראש אחד.

²² הוא ר' ישמעאל סתם, בעל מכילתא דרבי ישמעאל, שהיה כהן, בן דורו ופולגתא של ר' עקיבא, שניהם מתלמידי ר' יהושע ור' אליעזר בן הורקנוס. ולגבי מצוות ראשית הגז שהיא אחת ממתנות כהונה, ראו רמב"ם הלכות ביכורים פרק י הלכה א: "מצות עשה ליתן לכהן ראשית הגז ... ואין לראשית הגז זו שיעור מן התורה, ומדברי סופרים שלא יפחות מאחד מששים, ואינה נוהגת אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כראשית הדגן ונוהג בחולין אבל לא במקדשין".

²³ לא דן אותו וגם לא לקח את ראשית הגז.

²⁴ ראו שם בהמשך על רב ענן שקיבל דורון מאיש שבא לדון לפניו, ש'המביא דורון לתלמיד חכם – כאילו מקריב ביכורים", אך שלח אותו לרב נחמן לדון. רב נחמן קידם את דינו של אותו האיש מפני שרב ענן שלח אותו (כי רב נחמן ראה בזה כבוד התורה), ונענש רב ענן על כך והסתלק ממנו אליהו לכמה ימים! ראו שם שסדר אליהו רבה ואליהו זוטא נמסרו לרב ענן ע"י אליהו. וראו עוד בגמרא מכות כד ע"א, איך ר' ישמעאל בר' יוסי ור' ישמעאל בן אלישע מובאים כדוגמה חיובית בשל מעשיהם אלה: "ושוחד על נקי לא לקח – כגון ר' ישמעאל בר' יוסי. כתיב: עושה אלה לא ימוט לעולם ... הולך צדקות – זה אברהם אבינו ... ודובר משרים – זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים. מואס בבצע מעשקות – כגון ר' ישמעאל בן אלישע. נוער כפיו מתמוך בשוחד – כגון ר' ישמעאל בר' יוסי".

²⁵ היינו שהתבואה או הפרי שניתנו לכהנים או ללוויים שבאו לסייע באיסוף היבול כשכר לעבודתם, יהיו חלק מהתרומה או המעשר שמגיע להם. והתשובה היא שתבואה ופירות אלה הם חולין. ונראה לומר שמתן זה הוא טבל לכל דבר והכהן או הלוי יצטרכו להפריש ממנו תרומות ומעשרות כדין (יש לעיין בראשונים על דף זה).

²⁶ ראו היחס הדואלי לכהונה שם, אידיאל מול מציאות: "כי שְׁפָתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דֵּעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱדָה ה' צִבְאוֹת הוּא: וְאַתֶּם סֹרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ הַכְּשָׁלָתֶם רַבִּים בְּתוֹרָה שְׁחַתְּם בְּרִית הַלְוִי אֶמְרָה ה' צִבְאוֹת". ראו דברינו שפתי כהן ישמרו דעת בפרשת תצוה.

²⁷ שוחד וממון נוסף הוא של הכהנים שמחזירים בתוקפנות על הגרנות ותובעים את התרומות והמעשרות באופן נמרץ וכוזני. וכבר ראינו בהערה 6 לעיל את מאמר הגמרא בכתובות: "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה – אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום – יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות – יהרסנה". מכאן הדרך קצרה למדרש הבא על שחיתות הכהונה הגדולה שנקנתה בכספי שוחד. מנגד, השוו עם צניעותו של ר' ישמעאל לעיל שהיה כהן ולא רצה לקחת את ראשית הגז, גם אחרי שפסל עצמו מלדון. ובהקשר לפסוק במכה ועדיין בענייני שוחד שלטוניים, ראו הדרשה הפיוטית של ר' ברכיה בירושלמי תענית פרק ב הלכה א בעת תענית על עצירת גשמים שבאה בגין לקיחת שוחד: "מריעין זה לזה בכפינו ומבקשין טובה. השר שואל איכן

ירושלמי יומא פרק א הלכה א – קניית הכהונה הגדולה

א"ר אחא: כתיב: "יראת ה' תוסיף ימים" [משלי י כז] – אלו כהנים ששימשו בבית הראשון. "ישנות רשעים תקצורנה" – אלו ששימשו בבנין השני. מעשה באחד ששילח ביד בנו שתי מידות של כסף מליאות כסף ומחוקיהן כסף. ובא אחר ושילח ביד בנו שתי מידות של זהב מליאות זהב ומחוקיהן זהב.²⁸ אמרו: כפה הקיץ את המנורה.²⁹

מסכת שבת דף קטז עמוד א – בוויכוח עם הנוצרים הראשונים³⁰

אימא שלום אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל הייתה. היה פילוסוף³¹ (נוצרי) בשכונתה, שיצא שמו שאיננו מקבל שוחד. רצו לצחק בו; הכניסה לו (בסתר) מנורה מזהב ובאו לפניו,³² אמרה לו: רוצה אני שיחלקו לי חלק בירושת נכסי אבותי. אמר להם: חלקו. אמר לו: כתוב לנו (בתורה): במקום בן, בת לא יורשת.³³ אמר לו: מיום שגליתם מארצכם ניטלה תורת משה וניתן עוון גיליון וכתוב בו: בן ובת יורשים כאחד.³⁴ למחרת, חזר (רבן גמליאל) והכניס לו (לפילוסוף) חמור לובי. אמר להם: עיינתי בסופו של האוונגליון וכתוב בו: אני, לא לפחות מתורת משה באתי ולא להוסיף על תורת משה באתי. וכתוב בה: במקום בן, בת לא תירש. אמרה לו: יאיר אורך כמנורה.³⁵ – אמר לו רבן גמליאל: בא החמור ובעט במנורה.³⁶

מדרש תהלים (בובר) מזמור יז – תשובה היא שוחר לקב"ה

"מִלְפָּנֶיךָ מְשֻׁפָּטִי יֵצֵא".³⁷ ר' לוי אמר: אמר ליה הקב"ה לדוד: על חנם עשיתי לך סנהדרין? לך ודון לפניך. אמר ליה דוד: ריבונו של עולם, כתבת בתורתך: "ושוחד לא תקח" (שמות כג ח), והן מתייראין ממני ליקח שוחד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שוחד "מלפניך משפטי יצא".³⁸ ומנין שהקב"ה לוקח שוחד? שנאמר: "ושוחד מחיק רשע יקח" (משלי יז כג).³⁹ ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה? תשובה ותפילה וצדקה.⁴⁰ לפיכך

הוא השוחד ליקח, והשופט בשילום שלם לי ואשלם לך. והגדול דובר הוות נפשו הוא". ראו שם הדרשה במלואה. ואולי מכאן גם החימה שבאה לעולם בעקבות השוחד, כולל שוחד הגרנות, וגורמת לירידה ביבול הארץ: "א"ר יצחק: כל דין שנוטל שוחד – מביא חמה עזה לעולם, שנאמר: ושוחד בחיק חימה עזה" (בבא בתרא ט ע"ב).

²⁸ 'מחק' הוא כלי עץ שתפקידו 'ליישר' את הסחורה שבראש השק או הכלי. מחק קמור עשוי להחסיר מעט מהשורות העליונות של הסחורה (שק חטים למשל) ומחק קעור עשוי להוסיף מעט סחורה שהוא לטובת הלקוח. ראו דברינו [הגדיש את הסאה](#).

²⁹ ראו מדרש זה גם בויקרא רבה כא ט, פרשת אחרי מות. הרי שנגע השוחד פשה גם בקניית השררה של הכהונה הגדולה בבית שני. כפה סייח את המנורה, היינו מתן מרובה יותר – סייח מזהב, גבר על מתן קודם שהיה מנורה מכסף. ראו משל זה גם בדיונים, בפסיקתא דרב כהנא פיסקא טו – איכה: "שריך סוררים וחברי גנבים (ישעיה א כג) ... שהיו כולם אוהבין את הגזל ... שהיו כולם מתחברין לגנבין. א"ר ברכיה: מעשה באשה אחת שנגנב מיחס שלה, והלכה לקבול עליו לדין ומצאתו שפות על גבי כירתו. מעשה באיש אחד שניגנבה טליתו, ובא לקבול עליה לדין ומצאה מוצעת על גבי מיטתו. א"ר לוי: מעשה באשה אחת שכיבדה לדין מנורה אחת של כסף, והלך אנטידיקוס שלה וכיבדו סייח של זהב. למחר אתה ואשתך כדתה הפוך, אמרה ליה: מרי, ינהר דיני קודמך כהווא מנורתא דכספא. אמר לה: ומה אעשה לך וכפה הסייח את המנורה". האישה מזכירה לדין את המנורה שנתנה לו אתמול כשהיא אומרת לו: יאיר דינך כאותה מנורת כסף והוא מודה בריש גלי שקיבל בינתיים שוחד גדול יותר וכפה סייח את המנורה. סייח זה לא הבנו מהו בדיק, כנראה פסלון של סייח מזהב והמאיר עינויינו יבורך.

³⁰ גם כאן, הרשינו לעצמנו לתרגם את הגמרא לעברית עפ"י שטיינזלץ. השגיאות, אם ישנן, כולן באחריותנו.

³¹ מהנוצרים הראשונים, כפי שעולה מהמשך הסיפור.

³² אמא שלום ואחיה, לדון בדיני ירושה כפי שנראה להלן.

³³ [רבן גמליאל \(השישי\)](#), מאה 4) לא מסכים שאחותו תירש ואומר לפילוסוף שבדיני התורה בת איננה יורשת היכן שיש בנים.

³⁴ עוון גיליון הוא כינוי מזלזל לאוונגליון. ובאמת, אין שום הלכה כזו בספרות הנוצרית שכלל איננה עוסקת בהלכות.

³⁵ אמא שלום מזכירה לו את המנורה שנתנה לו כשוחד.

³⁶ סיפור זה משקף את הוויכוחים שהיו לחכמי ישראל, בראשם רבן גמליאל שהוסיף את ברכת המינים לתפילה, עם הנוצרים הראשונים והוא רצוף רמזים סימבוליים, החל במנורה ובאור, דרך החמור וכלה בפילוסוף שהוא "אוהב חכמה" והשוחד עיוור את עיניו. זהו תיעוד נדיר של וויכוח של חז"ל עם הנוצרים הראשונים וציטוט יחידאי של קטע מהספרות הנוצרית בתלמוד (ששרד את הצנזורות למיניהן). מה שמעניין הוא הדמיון בין המדרש הקודם בירושלמי על שחיתות הכהונה הגדולה ובין הוויכוח עם הנוצרים. יש דמיון ברור בין הביטוי: כפה סייח את המנורה ובין בא החמור ובעט במנורה. ותודה לפרופ' ישראל יובל שהאיר עיני בנייתו מדרש זה.

³⁷ וסוף הפסוק שם: "עֲיִנְךָ תִּחְזְיָה מִשְׁפָּחִים". וזה חשוב להבנת הדרשה.

³⁸ לפי העניין בדרשה הקודמת שם, מדובר בחטא מניית ישראל ע"י דוד כמתואר בשמואל ב פרק כ ובדברי הימים א פרק כא (ראו דברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשת במדבר). דוד מעדיף להישפט לפני הקב"ה ולא לפני הסנהדרין, מזכיר קצת את הפסוק שם: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל גִּדְרָא לִי מֵאֵד נִפְלָה נָא בְּיַד יְהוָה כִּי רַבִּים רַחֲמוֹ רַחֲמֵי וּבְיַד אָדָם אֵל אֶפְלָה".

³⁹ מצודת דוד מפרש את הפסוק לשלילה: "הרשע יקח שוחד מחיק הנותן בסתר רב למען הטות אורחות משפט לזכותו בדין". וכן מפרש דעת מקרא שם: "השופט לוקח בחזקה את השוחד שמביא אליו הרשע בחיקו". אבל המדרש שלנו מפרש אותו לחיוב, קבלת הרשע בתשובה (היא השוחד) ובעקבותיו רש"י על הפסוק: "הקב"ה מקבל דברי הכנעה ופיוס מחיק הרשעים, כלומר בסתר בינו לבנים". ראו גם פירוש רש"י על הפסוק במשלי יז ח: "אֶבֶן חֵן הַשָּׁחַד בְּעֵינֵי בְּעֵלָיו אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְגֹּה יִשְׁפִּיל" – פסוק שהבאנו בראש הדף כשאלה ותמיהה כיצד ייתכן שוחד חיובי. ואלה דברי רש"י שם: "אבן חן – כשהאדם בא לפני הקדוש ברוך הוא ומפייסו בדברים ושב לו, אבן חן ומרגליות היא בעיניו".

⁴⁰ ראו דברינו [תשובה, תפילה וצדקה](#) ביום הכיפורים.

כתיב: "מלפניך משפטי יצא". אמר הקב"ה: בני, עד ששערי תפילה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה. אבל משאני יושב בדין לעתיד לבוא, איני לוקח שוחד.⁴¹

מדרש משלי (בובר) פרשה ו פסוק לה – אי אפשר לשחד את הקב"ה

"לא ישא פני כל פֶּה וְלֹא יֵאָבֵה כִּי תִרְבֶּה שְׁחָד" (משלי ו לה).⁴² א"ר אבהו: ללמדך שלא כמנהג הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם כשהוא מתמלא חמה על חבירו, יכול הוא לרצותו בדברים. אבל הקב"ה אינו כן: "לא ישא פני כל כופר". בשר ודם אם אי אתה יכול לרצותו בדברים, יכול אתה לרצותו בממון. אבל הקב"ה אינו כן, ולא יאבה כי תרבה שוחד, מכאן אתה למד כמה קשה עונשה של עבירה, ולא עוד אלא שעליה מתנבא שלמה.⁴³

מסכת פאה פרק ח משנה ט – הצדק הרודף והשוחד המעוור

מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. ועליו הכתוב אומר: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (ירמיהו יז ז). וכן דיין שדן דין אמת לאמיתו. וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח, ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם, שנאמר: "צדק צדק תרדוף". וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעניניו כהות, שנאמר: "ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים" (שמות כג ח).⁴⁴

צדק צדק תרדוף – את הצדק יש לרדוף בדרכי צדק (אמרה חסידית)

שבת שלום מחלקי המים

⁴¹ ובגמרא ברכות כ ע"ב: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתוב בתורתך: אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י יז) - והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: ישא ה' פניו אליך (במדבר ו כו)?! אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך (דברים י י), והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה?" - מדרש עליו הרחבנו בדברינו ברכת המזון בפרשת מסעי וכן ואכלת ושבעת בפרשת עקב. (ראו גם גמרא נדה ע ב). בפתח דברינו ראינו את פסוקי התורה והמקרא המדגישים שבניגוד לבשר ודם, הקב"ה אינו לוקח שוחד. וכן הוא במסכת אבות פרק ד משנה כב: "... לידע להודיע ולהודע שהוא אל, הוא היוצר, הוא הבורא, הוא המבין, הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד שהכל שלו ודע שהכל לפי החשבון". ואע"פ כן, דוד מעדיף להישפט לפני הקב"ה, ולתפילת דוד מצטרפים תשובה וברכת המזון כשוחד ראויים לפני המקום. ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, גם השעיר לעזאזל הוא שוחד, כמאמר ילקוט שמעוני תורה פרשת אחרי מות רמז תקעח: "אמר סמאל לפני הקב"ה: על אחרים נתת לי רשות ועל ישראל אי אתה נותן לי רשות? א"ל: הרי יש לך רשות עליהן ביוהכ"פ, לפיכך היו נותנין לו שוחד גורל אחד לעזאזל וכל עונותיהן של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו וגו'". (ראו גם בראשית רבה עה יג שיעקב שולח שוחד לסמא את עיניו של עשו: "כי השוחד יעור עיני חכמים, ואין חכמים אלא אדומים"). נראה ששוחד הוא נדבך מיוחד נוסף ברשימת ההבדלים בין מצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. "שוחד" כלפי שמיא ייתכן, במקרים מיוחדים ואם הוא בא מעומק הלב ומחטרטה כנה. אך בסדרי חברה שלטון ודין, ובין אדם לחברו לא ייתכן שום שוחד, גם לא לדון דין אמת, גם לא להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע.

⁴² עוד פסוק ממשלי על חומרת השוחד, אלא שכאן מדובר בשוחד לקב"ה. השוחד מקביל לכופר.

⁴³ הרי לנו מדרש על בסיס פסוק ממשלי שסותר את מדרש תהלים הקודם. אך מנגד שוב מצאנו במדרש תהלים (בובר) מזמור מו: "אמר להם הקב"ה: לא אמרתי לכם קחו אותי עד שהוא בזול? אני אמרתי: ושוחד לא תקח (שמות כג ח), ואני אמרתי לכם: תנו לי שוחד ואני מקבל מכם, שנאמר: שוחד מחיק רשע יקח (משלי יז כג)". האם לפנינו הבדלי גישה בין ספר תהלים לספר משלי? בין כך ובין כך, נראה שעניין זה אם ניתן "לשחד" את הקב"ה בדברים, בתפילה ותשובה, הוא אכן עניין מורכב וגם מי שסבור שכן, גם הנוקטים בגישה החיובית צריכים להודות יש בתשובה משהו חריג ולא פשוט, איך מוחקים עבר רע וקשה במילים והבטחות. ונראה שעל נושא זה כבר כתבו גדולים וטובים, בראשם הנשר הגדול בהלכות תשובה, ומן הסתם עוד יכתבו וידרשו בימים הנוראים הבאים עלינו לטובה. ואנחנו רק בקשנו "דרשה קטנה" וצלוחית מים צוננים לפרשת השבוע.

⁴⁴ כבר הרחבנו לדון במשנה זו המסיימת את מסכת פאה (שדנה בסופה בהלכות צדקה), בדברינו צדק צדק תרדוף בפרשה זו. כך מסיימת משנה מסכת פאה כשהיא מערבת את נושא הדין ששופט שלא כהוגן (ולוקח שוחד) עם אדם שלוקח מן הצדקה שלא כדין. לכאורה, צדק בדין וצדקה של חסד הם נושאים שונים בתכלית, הצדק הוא הדין ואילו הצדקה היא לפנים משורת הדין (מחוץ לתכלית המשפט). אבל המשנה מקשרת ביניהם, כאשר היא הופכת את "צדק צדק תרדוף" למידת הצדק שרודפת אחרי הרמאים. אדם שעושה עצמו נכה ומסכן והוא לא כזה – סופו שיהיה כזה. דיין שמקבל שוחד על מנת "להאיר את עיניו", סופו שיתעוור. ובמבט החיובי, דיין שדן דין צדק עושה צדקה בעולם, הוא מעביר את הממון למקומו הנכון. גם מי שנותן צדקה, עושה צדק בעולם, כי הוא מעביר ממון ממקום שיש בו למקום שמאד נזקק. שניהם מתקנים את העולם. שניהם בונים עולם צודק יותר וכביכול 'מסייעים' לקב"ה בהנהגת העולם "בצדק ובמשפט בחסד וברחמים". החידוש של משנה זו הוא שיש שותף נוסף והוא העני עצמו שגם עליו יש אחריות כפולה ולא קטנה: לעשות כל מאמץ לצאת ממעגל העוני ולא להתפרנס מהצדקה כשאינו באמת ובתמים נזקק לה.